

ЗАТВЕРДЖУЮ

Голова Експертної комісії

**Українського інституту національної пам'яті
з питань визначення належності об'єктів
до символіки російської імперської політики**

Віктор БРЕХУНЕНКО

21 квітня 2026 р.

**Фаховий висновок щодо належності об'єктів
(географічних об'єктів, назв юридичних осіб та об'єктів права власності,
пам'ятників та пам'ятних знаків), присвячених російському художникові
Литовченку Олександрові Дмитровичу (1835–1890),
до символіки російської імперської політики**

Нормативно-правова підстава експертизи: частина 2 статті 6 Закону України «Про засудження та заборону пропаганди імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії» № 3005-IX від 21 березня 2023 р. із змінами, внесеними Законом № 3097-IX від 03.05.2023 р.; підпункт 17-3 пункту 4 Положення про Український інститут національної пам'яті, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.11.2014 № 684 «Деякі питання Українського інституту національної пам'яті»; Положення про Експертну комісію Українського інституту національної пам'яті з питань реалізації норм Закону України «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії», затверджене Наказом Міністерства культури та інформаційної політики України від 25.07.2023 № 399 «Про затвердження Положення про Експертну комісію Українського інституту національної пам'яті з питань реалізації норм Закону України "Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії"» із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства культури та інформаційної політики України № 429 від 15.08.2023 № 429, Наказ Українського інституту національної пам'яті від 05.10.2023 № 35 «Про утворення Експертної комісії з

питань визначення належності об'єктів до символіки російської імперської політики».

Визначення термінів у розумінні статті 2 Закону:

російська імперська політика (російська колоніальна політика) – система заходів, що здійснювалися органами управління, збройними формуваннями, політичними партіями, недержавними організаціями, установами, підприємствами, групами чи окремими громадянами (підданими) Російської імперії, Російської республіки, Російської держави, Російської Соціалістичної Федеративної Радянської Республіки, Російської Радянської Федеративної Соціалістичної Республіки, Союзу Радянських Соціалістичних Республік, Російської Федерації, спрямованих на підкорення, експлуатацію, асиміляцію Українського народу;

пропаганда російської імперської політики – публічна глорифікація або виправдання російської імперської політики, поширення інформації, спрямованої на виправдання російської імперської політики, а також публічне використання продукції, що містить символіку російської імперської політики, публічне заперечення злочинів (репресивних заходів) проти Українського народу;

русифікація – складова російської імперської політики, спрямована на нав'язування використання російської мови, пропагування російської культури як вищих порівняно з іншими національними мовами та культурами, витіснення з ужитку української мови, звуження українського культурного та інформаційного простору;

українофобія – дискримінаційні дії, публічно висловлені заклики, у тому числі в медіа, у літературних та мистецьких творах, що заперечують суб'єктність Української держави, української нації, боротьбу проти підкорення, експлуатації, асиміляції Українського народу, а також правомірність захисту політичних, економічних, культурних прав Українського народу, розвитку української національної державності, науки, культури, зневажають питомі етнокультурні ознаки українців, ігнорують українську мову та культуру.

символіка російської імперської політики – символіка, що включає, у тому числі, гімни Російської імперії, Російської Федерації чи їх фрагменти; зображення, пам'ятники, пам'ятні знаки, написи, присвячені особам, які обіймали керівні посади в органах влади і управління, політичних організаціях, партіях, збройних формуваннях зокрема Російської імперії, і брали участь або сприяли реалізації російської імперської політики (крім зображень, пам'ятників, пам'ятних знаків, написів, присвячених особам, пов'язаним із захистом політичних, економічних, культурних прав

Українського народу, розвитком української національної державності, науки, культури); зображення, пам'ятники, пам'ятні знаки, написи, присвячені особам, які публічно, у тому числі в медіа, у літературних та інших мистецьких творах, підтримували, глорифікували або виправдовували російську імперську політику, закликали до русифікації чи українофобії (крім зображень, пам'ятників, пам'ятних знаків, написів, присвячених особам, пов'язаним із захистом політичних, економічних, культурних прав Українського народу, розвитком української національної державності, науки, культури); зображення гасел, цитат осіб, які обіймали керівні посади в органах влади і управління, політичних організаціях, партіях, збройних формуваннях зокрема Російської імперії, і брали участь або сприяли реалізації російської імперської політики, публічно, у тому числі в медіа, у літературних та інших мистецьких творах, підтримували, глорифікували або виправдовували російську імперську політику, закликали до русифікації чи українофобії (крім зображень гасел, цитат, пов'язаних із захистом політичних, економічних, культурних прав Українського народу, розвитком української національної державності, науки, культури), працівників радянських органів державної безпеки всіх рівнів; назви населених пунктів, районів у містах, скверів, бульварів, вулиць, провулків, узвозів, проїздів, проспектів, площ, майданів, набережних, мостів, інших об'єктів топонімії населених пунктів, підприємств, установ, організацій на території України, яким присвоєні імена або псевдоніми осіб, які обіймали керівні посади в органах влади і управління, політичних організаціях, партіях, збройних формуваннях зокрема Російської імперії, і брали участь або сприяли реалізації російської імперської політики, які публічно, у тому числі в медіа, у літературних та інших мистецьких творах, підтримували, глорифікували або виправдовували російську імперську політику, закликали до русифікації чи українофобії (крім зображень, пам'ятників, пам'ятних знаків, написів, присвячених особам, пов'язаним із захистом політичних, економічних, культурних прав Українського народу, розвитком української національної державності, науки, культури).

Предмет експертизи: відповідність об'єктів (географічних об'єктів, назв юридичних осіб та об'єктів права власності, пам'ятників та пам'ятних знаків), присвячених російському художникові Литовченку Олександрові Дмитровичу (1835–1890), вимогам Закону України «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії» (далі – Закон).

Литовченко Олександр Дмитрович (1835–1890) – російський художник-академіст, пізніше – передвижник. В енциклопедіях та довідниках помилково вказано, що Олександр Литовченко – український історичний живописець доби Російської імперії.

В «Історії української культури» його прізвище згадане в переліку російських митців українського походження: від Івана Зарудного, скульпторів Мартоса і Козловського до Іллі Рєпіна (Рубан В.В. Образотворче мистецтво // Історія української культури: у 5 т. – Т. 4. – Кн. 2: Українська культура XIX століття. – К.: Наукова думка, 2005. – С. 649).

Був популярний у Росії як автор полотен на історичну тематику, насамперед з історії Московського царства. Глорифікував російську владу і церкву. Показові в цьому сенсі картини «Іван Грозний показує свої багатства англійському послу Горсею» (1875), «Цар Олексій Михайлович і архієпископ Новгородський Никон біля труни святого чудотворця Філіпа, митрополита Московського» (1886), «Італійський посланник Кальвуччі змальовує улюблених соколів царя Олексія Михайловича» (1889, Харківський художній музей). Створив низку портретів, картини «Олімпійські ігри» (1860), «Тамара» (1863), «Поцілунок Іуди» (1862), «Бог приборкує обурення ізраїльтян проти Мойсея» (1863) та ін. Не раз виконував замовлення Російської Православної церкви, зокрема, намалював картину «Христос у Гефсиманському саду», низку ікон у храмі Святого Миколая на військовому кладовищі в Севастополі та багато інших. Зокрема, Олександр Литовченко був автором семи розписів у Храмі Христа Спасителя в Москві, спорудженого на честь перемог російської армії в наполеонівських війнах 1812–1815 рр. Цей собор – один із наймасштабніших проєктів із глорифікації Російської імперії та її збройних сил. Нині – головний патріарший храм РПЦ, колективний кенотаф воїнів російської армії та головний патрональний храм збройних сил РФ. Тут регулярно відбуваються богослужіння за участі перших осіб держави-агресора.

Відомо, що Литовченко створив понад п'ятсот робіт. Проте, незважаючи на високі фахові досягнення та майстерність (вивірений чіткий рисунок, об'єктивність у зображенні історичних атрибутів, гармонійний колорит і соковита манера малювання), його активну участь у товаристві пересувних виставок, віддану працю з прославлення історії Російської імперії, Литовченко отримав неоднозначний відгук про свою творчість. Основна маса його робіт до нашого часу не збереглась, і росіяни вважають внесок Литовченка у російський живопис доволі обмеженим.

Таким чином, творчість російського художника Литовченка Олександра Дмитровича (1835–1890) безпосередньо пов'язана з глорифікацією російської імперської політики, а увічнення його імені в Україні було втіленням *русифікації* – російської імперської політики, спрямованої на нав'язування використання російської мови, пропагування російської культури як вищих, порівняно з іншими національними мовами та культурами, витіснення з ужитку української мови, звуження українського культурного та інформаційного простору. З огляду на викладене вище **об'єкти (географічні**

об'єкти, назви юридичних осіб та об'єктів права власності, пам'ятники та пам'ятні знаки), присвячені російському художникові Литовченку Олександрові Дмитровичу (1835–1890), відповідно до частини першої статті 2 Закону *належать до символіки російської імперської політики*, а подальше існування присвячених О. Литовченку вказаних об'єктів є пропагандою російської імперської політики.

Члени Експертної комісії Українського інституту національної пам'яті з питань визначення належності об'єктів до символіки російської імперської політики:

БРЕХУНЕНКО Віктор Анатолійович

ВЕРБИЧ Святослав Олексійович

ГЕНЕРАЛЮК Леся Станіславівна

ГРЕЧИЛО Андрій Богданович

МИТРОФАНЕНКО Юрій Станіславович

СОКИРКО Олексій Григорович